

Вплив земельної реформи в Україні на розвиток сільських територій

Значення земельної реформи в Україні є досить неоднозначне і викликає чимало суперечок між економістами, юристами, державними службовцями та громадськістю. Досліджуючи досвід розвитку земельних відносин в різних країнах можна стверджувати, що немає найкращого вирішення проблеми створення ринку землі. В кожному з конкретних випадків є свої переваги і недоліки.

Важливо пам'ятати, що від того на скільки результативно пройде земельна реформа на теренах Української держави, залежатиме і якість життя тих громадян, що пов'язують своє життя із сільським господарством, сільськими територіями їх розвитком і подальшою організацією соціальної інфраструктури на сільських територіях.

Принагідно варто зазначити, що відновлення сільських територій, повернення в село молоді та кож залежатиме від успішного вирішення питання покрокового реформування ринку землі в такій формі, який він є на сучасному етапі і в подальшому розвитку.

Українська земля – це національне багатство, що обумовлює Українську культуру, побут і звичаї. З давнього часу культ землі, релігія та вшанування землі направляв українця на напрям виховання своїх дітей в особливому ставленні до землі і того, що з неї виходить. Земля – це основа українського селянства, його самовизначення, сенсу і культури.

Ключові слова: сільські території, позитивний розвиток, земельна реформа, майнова мотивація, сільське населення.

ІВАНИШИН В.В.,

ДУДЗЯК О.А.

Влияние земельной реформы в Украине на развитие сельских территорий

Значение земельной реформы в Украине достаточно неоднозначно и вызывает немало споров между экономистами, юристами, государственными служащими и общественностью. Исследуя опыт развития земельных отношений в различных странах можно утверждать, что нет лучшего решения проблемы создания рынка земли. В каждом из конкретных случаев есть свои преимущества и недостатки.

Важно помнить, что от того, насколько результативно пройдет земельная реформа на территории Украинского государства, будет зависеть и качество жизни тех граждан, связывающих свою жизнь с сельским хозяйством, сельскими территориями их развитием и последующей организацией социальной инфраструктуры на сельских территориях.

Попутно стоит отметить, что восстановление сельских территорий, возвращение в село молодежи также будет зависеть от успешного решения вопроса пошагового реформирования рынка земли в такой форме, какой он есть на современном этапе и в дальнейшем развитии.

Украинская земля – это национальное богатство, что обуславливает украинскую культуру, быт и обычаи. С давнего времени культ земли, религия и честь земли направлял украинцев в направлении воспитания своих детей в особом отношении к земле и того, что из него выходит. Земля – это основа украинского крестьянства, его самоопределения, смысла и культуры.

Ключевые слова: сельские территории, позитивное развитие, земельная реформа, имущественная мотивация, сельское население.

IVANYSHYN V.V.,

DUDZIAK O.A.

The impact of land reform in Ukraine on the development of rural areas

The importance of land reform in Ukraine is rather ambiguous and causes a lot of controversy among

economists, lawyers, civil officers and the public. Investigating the experience of the development of land relations in various countries it can be argued that there is no better solution to the problem of creating a land market. There are advantages and disadvantages in every certain case.

It is important to remember that the quality of life of those citizens, who devote their life to agriculture, rural areas with their development, and the subsequent organization of social infrastructure in rural areas, will depend on how effectively the land reform in the territory of the Ukrainian state goes on.

Incidentally, it should be noted that the restoration of rural areas, the return of young people to the village will also depend on the successful solution of the issue of step-by-step reforming of the land market in the form that it exists at the present and in the process of its further development.

The Ukrainian land is one of the national heritage, determines the Ukrainian culture, way of life and customs. Since a long time, the cult of land, religion and the land honoring oriented a Ukrainian towards the direction of his children education in a special attitude to the land and what comes out of it. The land is the basis of the Ukrainian peasantry, its self-determination, meaning and culture.

Key words: rural areas, positive development, land reform, property motivation, rural population.

Постановка проблеми. З набуттям Україною незалежності і започаткуванням ринкових трансформацій виникла об'єктивна необхідність у здійсненні земельної реформи, яка є однією з центральних ланок економічної реформи, що провадиться в нашій державі. Земельна реформа – це комплекс заходів – правових, соціально-економічних, технічних та організаційних, – направлених на перебудову земельних відносин через роздержавлення земель, утвердження різних форм власності на неї та розвиток нових організаційних форм господарювання на селі, що функціонують на приватній власності.[1]

Отримавши у власність землю, селянин відчув в собі впевненість, це спонукало, його до започаткування власної справи у сільському господарстві чи виступити в ролі орендодавця і це дозволило отримати додаткові кошти до сімейного бюджету. Селянин отримав нове бачення своєї суті, як господаря, як відповідальної і значимої особи, важливої ланки у формуванні аграрного ринку держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвитку сільських територій нині приділяється підвищена увага, як з боку держави, так з боку сільської громади, громадських організацій та науковців. Цій проблемі присвячують свої праці та дослідження провідні економісти України П.Т. Саблук [6], Андрійчук В. Г. [1], Я.М. Гадзало, Ю.Я. Лузан, [2], та інші.

Важливого теоретичного та практичного значення набуває дослідження вітчизняних науковців, що вивчають вітчизняний та зарубіжний досвід та імплементують його до сучасних умов в Україні. Але незважаючи на цінність проведених

досліджень, окремі питання, пов'язані з виявленням характерних особливостей розвитку сільських територій та адаптації їх до сучасних умов потребують подальшого вивчення.

Однією з таких проблем є вивчення впливу на розвиток сільських територій земельної реформи, її сприйняття громадянською та виробничниками.

Мета статті. Основними цілями статті є: дослідження розвитку сільських територій України в умовах земельної реформи. Розвиток сільських територій завдяки становленню селянства, як повноцінної інституції, що впливає на формування земельної реформи та становлення ринку землі.

Виклад основного матеріалу досліджень: Земельна реформа в Україні пройшла ряд етапів. Перший з них бере свій початок з прийняття Земельного кодексу Української РСР (1990 р.), яким було зафіксовано існування права на землю у формі довічного успадкованого володіння, постійного володіння, а також постійного і тимчасового користування. Це був важливий крок до визначення власності на землю. Проте визнання успадкованого володіння землею нерівнозначне праву власності на цей ресурс, оскільки право розпоряджатися землею залишалося за радами народних депутатів. Велике значення для розвитку земельних відносин на цьому етапі відіграло прийняття Верховною Радою України Постанови «Про земельну реформу» (15 березня 1991 р.), якою було оголошено, що весь земельний фонд України визнавався як об'єкт земельної реформи, завданням якої є перерозподіл земель з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на селі. В процесі

такого перерозподілу земля мала передаватися у приватну власність громадянам, колективним сільськогосподарським підприємствам, установам і організаціям; у тимчасове користування фізичним і юридичним особам.

Другий етап земельної реформи започаткований у січні 1992 р. з прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про форми власності на землю» і в березні цього ж року – нової редакції Земельного кодексу України. Цими документами були внесені істотні зміни у форми власності на землю – в Україні запроваджувалися три форми власності на неї: приватна, колективна і державна, причому юридично визнано, що дані форми власності є рівноправними. Нового змісту набули орендні відносини. Орендодавцями виступали не лише ради народних депутатів, але і власники землі – окремі громадяни, колективні сільськогосподарські підприємства, акціонерні товариства, садівницькі товариства. На цьому етапі відбулося часткове реальне втілення приватної власності на землю в сфері товарного сільськогосподарського виробництва, завдяки прийняттю закону України «Про селянське (фермерське) господарство» (1992 р.). Ним передбачено передачу у приватну власність такому господарству середньої земельної частки, що припадає на одного жителя на території відповідної ради народних депутатів.

Третім етапом земельної реформи стало прийняття Указів Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» (10 листопада 1994 р.), «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» (8 серпня 1995 р.), «Про оренду землі» (23 квітня 1997 р.), «Про захист прав власників земельних часток (паїв)» (21 квітня 1998 р.) та «Про фіксований сільськогосподарський податок» (18 червня 1998 р.). На основі Указів про оренду землі і фіксований сільськогосподарський податок були прийняті закони України з аналогічною назвою.

Вказаними нормативними актами здійснена безоплатна передача землі у колективну та приватну власність для виробництва сільськогосподарської продукції, тобто на даному етапі відбулося її реальне роздержавлення. Був здійснений поділ земель, які передані у колектив-

ну власність, на земельні частки (паї) без виділення їх у натурі, і видані селянам сертифікати на право на земельну частку (пай). Власники земельних сертифікатів одержали право розпоряджатися своїм земельним паєм, який може бути об'єктом обміну, дарування, застави, спадкування, купівлі–продажу (останнє право було пізніше відмінено). Членам колективних сільськогосподарських підприємств надавалася можливість безперешкодного виходу зі складу підприємства із своєю земельною часткою (паєм) і виділення її в натурі з видачею Державного акта на право приватної власності на землю. Законом України «Про оренду землі» переважно врегульовані орендні відносини, а також передбачена можливість оренди земельних часток (паїв), що є вкрай необхідним і важливим в умовах трансформації форм господарювання на селі.

Початком четвертого етапу земельної реформи (за думкою автора цього підручника) став Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» (грудень 1999 р.). Ним передбачався вільний вихід членів КСП із складу цих підприємств зі своїми земельними і майновими паями та створення на їх основі інших суб'єктів господарювання, заснованих на приватній власності. Надзвичайно важливо, що Указом впроваджено обов'язкове укладання юридичними особами, які використовують землі для сільськогосподарських потреб, договорів оренди земельних паїв з виплатою орендної плати фіксованого розміру. Введено спрощений порядок реєстрації договорів оренди земельних паїв, передбачено виділення земельних ділянок єдиним масовим групі власників земельних часток (паїв), яка звернулася із заявами про відведення земельних ділянок у натурі з метою спільного використання або надання в оренду цих ділянок. Важливо, що громадянам надано право розширювати свої особисті підсобні господарства за рахунок приєднання до них земельних ділянок у натурі, виділених відповідно до розміру земельного паю, і не створювати при цьому юридичної особи.

В 2000 р. стала реалізовуватися вимога Указу про заміну сертифікатів на земельну частку (пай) на Державні акти на право приватної власності на землю. Цим самим створилися реальні умови для впровадження в нашій державі повноцінного ринку землі. Важливим кроком у здійсненні земельної реформи на цьому етапі став Указ Пре-

зидента України «Про основні напрями земельної реформи в Україні на 2001 – 2005 роки» (30 травня 2001 р.). Передбачений Указом комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних, фінансових, науково-технічних та інших заходів має забезпечити прискорення завершення в Україні земельної реформи, а також створити ефективний механізм регулювання земельних відносин та державного управління земельними ресурсами. Але особливого значення для завершення земельної реформи в нашій державі набуло прийняття нової редакції Земельного кодексу України.[1]

На сьогодні бачення розвитку ринкових земельних відносин окремими політиками і деякими аграрниками в основному сконцентровано на купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення. На думку багатьох учених, такі погляди не тільки залишають поза увагою вирішення сучасних прогресуючих проблем, пов'язаних з охороною земель, збереженням родючості ґрунтів, оптимізацією землекористування, надмірною розораністю, згортанням меліорації, недотриманням сівозмін, нераціональною концентрацією земель в окремих виробників, екологізацією виробництва та ряду інших прихованих, а можливо, й віддалених негативних тенденцій, але і унеможливають використання земельного капіталу як фактору для вирішення зазначених проблем щодо стану земель і розвитку аграрної економіки через банківські механізми земельної іпотеки, привабливості інвестування, розвитку партнерської діяльності, фондового ринку, співпраці із фінансовими посередниками, зміни неефективних власників і користувачів земельних ділянок, удосконалення орендних відносин тощо.[2]

Варто зазначити, що земля в житті українського селянства відігравала одну з важливих ролей, адже саме на веденні сільського господарства маючи у користуванні певний наділ землі чи маючи у власності землю, формувалась культура та традиції українського народу, його відношення до батьківщини, до історичної спадщини і предків[4].

Якщо дивитись на проблему землеволодіння через призму історії та традицій, всі народи, що проживали на території України, несуть особливе ставлення до землі в свою культуру. Коли звернути увагу на формування і творення держави Ізраїль, а значна частина громадян, які зараз населяють Ізраїль є репатріантами з України, то можна помітити значимість землеволодіння в цьому краї.

В свій час громадянами Ізраїлю земля була викуплена в арабського населення і повернута в на той час створений земельний фонд країни. Нині земля і Ізраїлі знаходиться в більшій частині у державній власності, але громадяни мають право брати землю в оренду, сплачуючи кошти в державний бюджет за користування землею.[4]

Невизначеність стосовно ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення, а також безсистемне та часто необґрунтоване внесення змін до Земельного кодексу України, поступово переросли з економічної площини до зловживань та політичного маніпулювання навколо цього питання.

У результаті, незважаючи на відносне зростання агропромислового виробництва, сьогодні в Україні склався специфічний уклад сільськогосподарської діяльності – від надзвичайно великих виробників, які вбачають певні ризики в розвитку земельної реформи, до фермерів, особистих селянських господарств та інших дрібних виробників, для яких держава не створила умови для саморозвитку, що, зокрема, призводить до втрати робочих місць та загрози упадку українських сіл. Порушення принципів системного реформування також призвело до прогресування монополізму не тільки на ринках продукції сільського господарства, але і ринках матеріально-технічних і фінансових ресурсів, експортно-імпортної діяльності, формування однобічного сировинного експортоорієнтованого агропромислового виробництва, появи значної кількості «паразитуючих» посередників, блокування розвитку обслуговуючої сільськогосподарської кооперації з одночасним пригніченням дрібнотоварного виробника, який в основному працює для задоволення потреб внутрішнього продовольчого ринку. А в цілому це стало причиною спотворення ще не усталеної конкуренції та викривлення структури аграрної економіки. У таких умовах розраховувати на збалансований розвиток аграрного ринку неможливо.

Але найбільш загрозливим є те, що до цього часу не сформовано ефективного землевласника, не вирішено питання ощадливого, раціонального й екологічно безпечного використання земельних ресурсів.[2]

Висновки

Отже варто зазначити, що від того, як проходить земельна реформа в Україні буде залежати розвиток сільського господарства та сільських

територій на яких зазвичай найчастіше сільське господарство розвивається, де його можна диверсифікувати, за рахунок переробних підприємств, сільського зеленого туризму, а це в більшій мірі збільшення кількості робочих місць, розвиток сільської інфраструктури, будівництво соціальних об'єктів, культурне збагачення та інше.

Потрібно чітко зазначити, що господарем на землі є той хто її обробляє, хто зберігає її властивості і охороняє її, а це зазвичай той хто зацікавлений в догму – селянин. Тому в земельній реформі потрібно чітко визначити місце селянина – сільськогосподарського виробника, його значення в реформі та перспективи на далі, як впливатиме земельна реформа на розвиток сільських територій.

Займаючись будь-яким видом господарської діяльності в селі (сільськогосподарське виробництво, переробка сільськогосподарської сировини сільський зелений туризм, торгівля і так далі), використовуючи земельні ресурси, сільський житель, має бути не тільки захищений законодавчо, а й відчувати свою відповідальність перед громадою за свої дії.

Культура бережливого ставлення до землі повинна і далі виховуватись, як і колись виховувалась із покоління в покоління.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних відносин. Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с
2. Я.М. Гадзало, Ю.Я. Лузан, Земельна реформа: проблеми і перспективи розвитку аграрної економіки / Економіка АПК, № 1 2017
3. Дудзяк О.А. Оцінка агротуристичної привабливості регіону: основні фактори та показники / О. А. Дудзяк // Вісник Сумського національного аграрного університету, 2010. – Вип. 5/2 : Серія Економіка та менеджмент. – С. 16–20.
4. Іванишин В.В, Дудзяк ОА. Застосування в Україні досвіду розвитку сільських територій Європейських країн та США. / В.В. Іванишин О.А. Дудзяк // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. – 2015. – Вип. 24. – том. 3. С.5 – 10.
5. Попрозман Н. В. Формування стратегії економічного розвитку агропромислового виробництва [монографія] / Н. В. Попрозман. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2015. – 300 с.
6. Poprozman N. V. Fundamentals of information support of agricultural entrepreneurship, *Ekonomika APK*, 2016, vol. 9, pp. 62 – 67.

7. Саблук П.Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. * 2011. і М 5. і С. 3–16.

8. Дудзяк О.А. Вплив сільського туризму на розвиток сільських територій. / О.А. Дудзяк // Науковий вісник Ужгородського університету – серія економіка – вип. 2(48) 2016 – С. 133–136.

References

1. Andriychuk V.G. *Ekonomika agrarnykh vidnosyn.* – K. KNEU 2002. – 624 s
2. J.M. Gadzalo. U.J. Luzan. *Zemel'na reforma: problemy i perspektyvy rozvytku agrarnoi ekoomiky.* *Ekonomika APK* №1 2017
3. Dudziak O, *Ocinka agroturystushnoi pryvablyvosti region, osnovni faktory i pokaznyky 2010.* – Vyp. 5/2 Sumy
4. Ivanyshyn V. Dudziak O. *Zastosuvannia v Ukraini dosvidu rozvytku sil's'kykh terytori Evropeis'kykh krain ta SSHA 2015.* – v. 24. – tom. 3. s.5 – 10.
5. Poprozman, N.V. (2015), *Formuvannia stratehii ekonomichnoho rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva* [Establishing strategy of economic development of agricultural production], NNTs «IAE», Kyiv, Ukraine.
6. Poprozman N. V. *Fundamentals of information support of agricultural entrepreneurship,* *Ekonomika APK*, 2016, vol. 9, pp. 62 – 67.
7. Sabluk P.T. *Osnowni napriamy udoskonalennia derjavnoi agrarnoi polityky 2011.* і М 5. і s. 3–16.
8. Dudziak O. *Vplyv sil's'kogo turyzmu na rozvytok sil's'kykh terytori* 2(48) 2016 – С. 133–136. Ujgorod.

Дані про авторів

Іванишин Володимир Васильович,

доктор економічних наук, професор, ректор Подільського державного аграрно-технічного університету,
e-mail: main@pdatu.edu.ua

Дудзяк Оксана Антонівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, адміністрування та публічного управління Подільського державного аграрно-технічного університету,
e-mail: ksenish@gmail.com

Данные об авторах

Иванишин Владимир Васильевич,

доктор экономических наук, профессор, ректор Подольского государственного аграрно-технического университета,
e-mail: main@pdatu.edu.ua

Дудзяк Оксана Антоновна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджмента, администрирования и публичного управления Подольского государственного аграрно-технического университета,
e-mail: ksenish@gmail.com

doctor of economic sciences, professor, rector of the State Agrarian and Engineering University in Podilya,
e-mail: main@pdatu.edu.ua

Oksana Dudziak,

PhD in Economics, asc.prof. of the Department of Management, Administration and Public Management of the State Agrarian and Engineering University in Podilya
e-mail: ksenish@gmail.com

Data about the authors

Volodymyr Ivanyshyn,

DOI: 10.5281/zenodo.1689953

ТРУШ Ю.Л.,
ГЛУШАК А.Р.

Механізм забезпечення стійкого економічного розвитку підприємства

Нестійкість та нестабільність зовнішнього середовища підприємства, що спричинені трансформацією соціально-економічних явищ, являються основною характерною рисою сучасного розвитку економіки України. Щоб підприємства мали змогу функціонувати в таких нестабільних умовах, їм потрібно розробити та впровадити у використання механізм забезпечення стійкого економічного розвитку.

Під цим механізмом мається на увазі сукупність економічних, соціальних та екологічних факторів підприємства. Економічна стійкість поєднується із конкурентоспроможністю підприємства.

Економічну стійкість підприємства дуже часто поєднують із забезпеченням його конкурентоспроможності.

Для успішного функціонування і стійкого розвитку підприємства мають бути конкурентоспроможними як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Тільки шляхом постійного вдосконалення, використання новітніх технологій та методів організації виробництва та управління підприємством зможуть досягти й утримати стійке положення на ринку.

Розглянуто основні засади забезпечення механізму стійкого економічного розвитку підприємства та його ключові складові.

Досліджено фактори що впливають на економічну стійкість підприємства; взаємозв'язок складових економічної стійкості.

Запропоновано зобразити їх схематично та проаналізувати їх зміст.

Доведено, що реалізація механізму забезпечення стійкого економічного розвитку підприємства забезпечить можливості відновлення виробничих і господарських потужностей і забезпечення сталості розвитку.

Ключові слова: механізм забезпечення економічної стійкості підприємств, економічна стійкість, економічний розвиток, елементи механізму стійкого розвитку.

ТРУШ Ю.Л.,
ГЛУШАК А.Р.

Механизм обеспечения устойчивого экономического развития предприятия

Неустойчивость и нестабильность внешней среды предприятия, вызванные трансформацией социально-экономических явлений, являются основной характерной чертой современного развития экономики Украины. Чтобы предприятия могли функционировать в таких нестабильных условиях, им необходимо разработать и внедрить в использование механизм обеспечения устойчивого экономического развития. Экономическую устойчивость предприятия очень часто сочетают с обеспечением его конкурентоспособности.